

İŞLETME HESABI ESASINA GÖRE DEFTER TUTANLARDA ALACAKLARIN DEĞERLEMESİ

*VALUATION OF RECEIVABLES OF
BUSINESSES KEEPING BASIC TRADE BOOKS*

Necmettin GÜNDÜZ^(*)

ÖZ

Vergi kanunlarında yer alan düzenlemelerle, sahip olunan iktisadi kıymetlerin değerlerinin ne şekilde tespit edileceği ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu düzenlemelerden bazıları, dönem sonu işlemlerinin yapılması sırasında mükelleflere, dönem kazancını azaltıcı bir takım vergisel haklardan yararlanma ve tercihlerde bulunma olanağı sağlanmıştır. Ancak mükelleflerin vergisel avantajlardan yararlanabilmesi için, avantajı sunan ilgili düzenlemedeki şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bununla birlikte vergi kanunlarında sayılan defterlerden bazılarının yapısı bu şartların yerine getirilmesine imkan vermemektedir. İfade edilen durumun en güzel örneği, vergisel işlemlerin gelir ve/veya gider doğurucu özelliklerini göz önüne alarak kayıt imkanı sunan işletme hesabı defteridir. İşletme defterin anlatılan yapısı, mükelleflerin iktisadi kıymetlerini değerlerken Vergi Usul Kanununda yer alan bazı değerlendirme hükümlerini uygulayamamasına neden olmaktadır. Çalışmamızda işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin tahakkuk eden alacaklarının vergi kanunlarında yer alan değerlemeye ilişkin hükümler karşısındaki durumuna değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Alacak, İşletme Hesabı, Değerleme, Tahakkuk Esası,

ABSTRACT

Tax laws thoroughly explain how to value the economic values of a business. Some of these provisions provide for benefiting from certain rights and making decisions that decrease taxable income. Nonetheless, someone who wants to benefit from a particular provision, must comply with the conditions laid down therein. Some of the books named under the tax laws, however, are not suitable to

^(*) Vergi Müfettişi

do so. A good example for this would be the basic trade books that are kept by taking into account the income and expense sides of taxable transactions. These basic books prevent taxpayers from applying the said tax provisions. This study deals with the legal position of accrued receivables of taxpayers, who keep basic trade books, against the valuation provisions of tax laws.

Keywords: Receivable, basic basis, valuation, accrual basis

1- GİRİŞ

Vergi Usul Kanunu'nun "Tüccar Sınıfları" başlıklı 176. maddesi hükmü ile tüccarlar tuttukları defterler yönünden birinci ve ikinci sınıf olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Birinci sınıf tüccarlar; hesap dönemindeki iş hacmi belli bir seviyenin üzerinde olanlar, statüleri gereği birinci sınıf tüccar sayılanlar ve kendi isteği ile birinci sınıfa geçenlerden oluşmakta olup; bilanço esasına göre defter tutma ve kazançlarını bu esasa göre tespit etmekle yükümlüdürler. İkinci sınıf tüccarlar ise; birinci sınıf tüccarlar için belirlenen iş hacmi seviyesinin altında kalanlar ile Maliye Bakanlığınca işletme hesabına göre defter tutmasına izin verilenlerden oluşmaktadır. Yeniden işe başlayan tüccarlarda yıllık iş hacimlerine göre sınıflandırılınca kadar ikinci sınıf tüccar gibi hareket edebileceklerdir. Vergi Usul Kanunu'nun 194. maddesine göre ikinci sınıf tüccarlar işletme hesabı esasına göre defter tutma ve kazançlarını bu esasa göre tespit etmekle yükümlüdürler. Vergide adalet ilkesinin bir sonucu olan tüccarların sınıflandırılmasına ilişkin olarak Vergi Usul Kanunu'nun 179, 180 ve 181. maddelerinde sınıf değiştirmeye ilişkin hükümler konulmuş; böylece ticari hayat boyunca tüccarların ekonomik seviyelerinde değişimler olabileceği göz önüne alınmıştır.¹

Tüccarların tutacakları defterler ve dolayısıyla kazançların tespiti yönünden ikiye ayrılmasının amacı, iş hacmi kanunla belirlenen sınırların altında olan mükellefler için daha basit bir kayıt sistemi tesis getirmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, işletme hesabı esasının ilk bakışta mükellefler için daha cazip olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte işletme hesabı esasına ilişkin olarak aşağıda verilen bilgilerle söz konusu husus hakkında daha sağlıklı bir değerlendirme yapma imkanı elde edilecektir.

2- İŞLETME HESABI ESASININ KAPSAMI

Bilindiği üzere, mükellefler tarafından tutulacak defterler, defterlere ilişkin kayıt düzeni ve tasdik zamanları 6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Vergi Usul Kanunu'nda (VUK) düzenlenmiş bulunmaktadır. 6102 Sayılı TTK'nın 64. maddesinin 5. fıkrasında "Bu Kanuna tabi gerçek ve tüzel kişiler, 4/1/1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun defter tutma ve kayıt zamanıyla ilgili hükümleri ile aynı Kanunun 175 inci ve mükerrer 257. maddelerinde yer alan yetkiye istinaden yapılan düzenlemelere uymak zorundadır." hükmü yer almaktadır. Söz konusu hüküm dikkate alındığında, ikinci sınıf tüccarların tutacakları defterler ve yapılacak kayıtların içeriğini Vergi Usul Kanununda yer

¹ Sınıf değiştirme işlemi, yalnızca gerçek kişilere tanınmış olup; değişiklik, bunlara ait işletmelerin cirolarına bağlıdır. Yani, ticaret şirketlerinin iş hacmi ne olursa olsun, birinci sınıf tüccar sayılırlar ve sınıf değiştirmeleri söz konusu değildir. Kurumlar vergisine tabi ticaret şirketleri ve kooperatifler dışındaki mükellefler, Maliye Bakanlığı'nın izni ile sınıf değiştirebilirler.

alan hükümler doğrultusunda tespit edebilecekleri anlaşılmaktadır. Vergi Usul Kanunu'na baktığımızda, ikinci sınıf tüccarların işletme hesabı esasına göre tespit edebilecekleri kazançlarını kayıt altına alırken işletme hesabı defterini kullanacakları görülecektir. İşletme hesabı defteri ciltli, sayfaları karşılıklı, sıra numaralıdır. Karşılıklı sayfaların sol tarafı gider kısmından, sağ tarafı gelir kısmından oluşmaktadır. İkinci sınıf tüccarlar tutukları işletme defterinin sol tarafına gider, sağ tarafına ise gelir doğurucu işlemlerini kaydedeceklerdir.² İşletme defterinin her sayfasının ilk satırı, bir önceki sayfanın toplamının devredildiği "devreden toplam satırı", son satırı ise sayfa toplamının yazıldığı "toplam satırı" dir. Söz konusu deftere yapılacak gider ve gelir kayıtlarının en az sıra numarası, kayıt tarihi, işlemin türü ve işlem tutarını ihtiva etmesi şarttır.

Örnek: İşletme hesabı esasına göre defter tutan (N) Ofset işletmesi'nin 2013 hesap dönemi işlemleri aşağıda verilmiştir.

- 01.01.2013 : Dönem başı mal mevcudu 6.000 TL'dir.
- 25.03.2013 : (S) Ltd. Şti 'ye 36 no.lu fatura ile 1.000 TL+%18 KDV tutarındaki kırtasiye ürününü kredili olarak satılmıştır.
- 04.06.2013 : %18 KDV dahil 118 TL tutarında S petrol'den 12 no.lu fatura ile benzin alınmıştır.
- 01.08.2013 : İşyeri MRG Sigorta A.Ş.'ye bir yıllığına sigorta ettirilmiş olup, 240 TL sigorta ücreti 81 no.lu belge karşılığında peşin ödenmiştir.
- 16.12.2010 : Alıcı (S) Ltd. Şti'den senetsiz alacak nakit olarak tahsil edilmiştir.
- 31.12.2010 : İşletme Taşitı İçin normal amortisman yöntemine göre 400 TL amortisman ayrılacaktır. (İşletme özel bir amortisman defteri tutmaktadır.)
- 31.12.2010 : Dönem sonunda yapılan sayım sonucunda, işletmede 2.800 TL mal mevcudu olduğu tespit edilmiştir.

İŞLETME HESABI DEFTERİ													
GİDERLER						GELİRLER							
Sıra No	Fatura veya Vesikanın		Açıklama	Masraflar	Satın Alınan Emtia Bedeli	İndirilecek KDV	Sıra No	Verilen Fatura veya Vesikanın		Açıklama	Alınan Ücret ve Diğer Gelirler	Satılan Emtia Bedeli	Hesaplanan KDV
	Tarih	No						Tarih	No				
	01.01.13		D.B.S		6.000		25.03.13	36	Kırt. Ür.			1.000	180
	04.06.13	12	Yakıt	100		18	31.12.13		D.S.S			2.800	
	01.08.13	81	Sigorta	240									
	31.12.13		Amort.	400									
			Toplam						Toplam				
-1. Sayfa-						-2. Sayfa-							

² VUK'nun 194. Maddesi hükmüne göre işletme hesabı defterinin gider kısmına, satın alınan mallar veya yaptırılan hizmetler karşılığında ödenen veya borçlanılan paralar, indirilecek KDV ve işletme ile ilgili diğer bütün giderler kaydedilecektir. İşletme hesabı defterinin gelir kısmına ise satılan mal bedeli veya yapılan hizmet karşılığı olarak tahsil edilen paralarla, tahakkuk eden alacaklar, hesaplanan KDV ve işletme faaliyetinden elde edilen diğer bütün hasılat kaydedilecektir.

Yukarı yer alan örnekten de görüleceği üzere işletme defteri tek taraflı kayıt esasına göre tutulmaktadır. İşletme defterine işlemin gelir veya gider doğurma özelliğine göre kayıt yapılmakta olup; kaydedilen işlemle ilgili kasaya giriş-çıkışlar, bankaya yatırılan paralar ve bankadan yapılan ödemeler, borçlanılan ya da alacaklanılan tutarlara ilişkin herhangi bir kayıt yapılmamaktadır. İşletme hesabı defterinin ifade edilen özelliği nedeniyle ikinci sınıf tüccarlar, kayıt altına aldıkları işlemlerden doğan alacaklarını ve borçlarını bu defterlerden takip edememektedirler. Kayıt altına aldıkları işlemlerden doğan alacak ve borçları takip etmek isteyen ikinci sınıf tüccarların ayrıca yardımcı defterler tutmaları gerekmektedir. (Örnekte görüleceği üzere 25.03.2013 tarihinde (S) Ltd. Şti'ye yapılan kredili satış gelir olarak kaydedilmiş; buna karşılık 16.12.2013 tarihinde kredili satışa ilişkin olan senetsiz alacak tahsil edilmesine karşın işletme defterine kaydedilmemiştir.) İşletme defteri tutan mükelleflerin işletmelerine kayıtlı amortisman tabi iktisadi kıymetleri ile ilgili olarak ayıracağı amortismanlarda da anlatılanlara benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; Vergi Usul Kanunu'nun 194. maddesi hükmüne göre gayrimenkuller ve tesisat gibi amortisman tabi olan iktisadi kıymetler işletme hesabı defterine kaydedilemeyecektir. Ancak envanter veya özel bir amortisman defterinde yada amortisman listelerinde gösterilmek şartıyla iktisadi kıymetler üzerinden her yıl ayrılan amortismanlar ikinci sınıf tüccarlar tarafından işletme defterine gider olarak kaydedilebilecektir.

3- İŞLETME HESABI ESASINA GÖRE DEFTER TUTANLARDA ALACAKLARIN DEĞERLEMESİ

Gelir Vergisi Kanununun 39. maddesinin 4. fıkrasında işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin ticari kazançlarını tespit ederken Vergi Usul Kanunu'nun değerlemeye ilişkin hükümlerine uyacakları belirtilmiştir. Bu kapsamda işletme defteri tutan mükellefler ticari kazançta dayanak oluşturan tahsilatlarını, ödemelerini, borçlarını ve alacaklarını Vergi Usul Kanununun 258 ve müteakip maddelerinde yer alan değerlendirme hükümlerine göre değerleyeceklerdir³. Diğer taraftan, daha öncede belirtildiği üzere tek taraflı kayıt sistemi esasına göre tutulan işletme defterinde işlemler gelir/gider doğurma niteliğine göre kayıt altına alınmakta olup; yapılan işleme bağlı olarak ortaya çıkacak alacak ve borçların işletme defterinden takip olanağı bulunmamaktadır. İşletme defterinin bahsedilen yapısı işletmelerin, vergi kanunları ile sunulan bir kısım vergisel avantajlardan yararlanamamalarına neden olmaktadır. Söz konusu durum özellikle işletmenin tahakkuk eden alacaklarında ortaya çıkmaktadır.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan ikinci sınıf tüccarların tahakkuk eden alacakları, bir malın teslimi, bir hizmetin görülmesi ya da bunların dışında kalan çeşitli nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Nedeni ne olursa olsun alacaklar değerlendirme gününde Vergi Usul Kanunu'nun 281. maddesi hükmüne göre mukayyet değerleri ile değerlendirilecektir. Aynı kanunun 265. maddesinde mukayyet değer, bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeri olarak tanımlanmıştır. İşletme defterine mukayyet değerleri ile kaydedilen alacaklar senetli, senetsiz, ulusal veya yabancı para cinsinden olabileceği gibi; ticari hayatın normal akışı içerisinde olan gelişmeler sonucu işletme sahibi açısından şüpheli, değersiz veya vazgeçilen bir alacak haline gelebilmektedir. Alacağın gerçek değerinin mukayyet değerinden farklı olması sonucunu doğuracak bu durum kanun koyucu tarafından göz ardı

³ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 258. maddesinde değerlendirme; vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti olarak tanımlanmıştır. Değerleme ile iktisadi kıymetin belirli bir tarihteki değerinin objektif olarak ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle değerlendirme, iki aşamalı bir işlemidir. Birinci aşama değerlemeye konu iktisadi kıymetin miktarının tespit edilmesidir (envanter çıkartılması). İkinci aşama ise miktarı tespit edilen söz konusu kıymetin değerlendirme günü itibarıyla belli bir para cinsinden değerinin bulunması işlemidir. Değerleme işleminde kullanılacak ölçüler işletme sahiplerince gelişigüzel belirlenmeyecek olup; vergi kanunlarında yer alan ve iktisadi kıymetin yapısına uygun olan değerlendirme ölçüleri kullanılacaktır.

edilmemiştir. Vergi kanunlarında yer alan düzenlemelerden bazıları ile, belirli şartlar dahilinde dönem kazancını azaltıcı bir takım vergisel haklardan yararlanma ve tercihlerde bulunma olanağı sağlanmış- tır. Ancak mükelleflerin ifade edilen vergisel avantajlardan yararlanabilmesi için avantajı sunan ilgili düzenlemedeki şartları yerine getirmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte vergi kanunlarında alacakların niteliğine göre değişen değerlendirme hükümlerine ilişkin getirilmiş şartlardan bazılarının işletme defteri tutan mükelleflerce yerine getirilmesi, tuttukları defterlerin yapısı gereği mümkün değildir. Bu nedenle işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler vergi kanunlarının alacakları ile ilgili olarak vergi kanunlarının getirdiği bir kısım avantajlardan veya seçimlik haklardan yararlanamamaktadır. İşletme hesabı esasına göre defter tutan ikinci sınıf tüccarların tahakkuk eden alacaklarının değerlendirilmesi ile ilgili açıklamalara alacağın türü ve niteliği dikkate alınarak aşağıda yer verilmiş olup; tutulan defterin yapısı gereği yararlanılan ve yararlanılmayan vergisel avantajlar hakkında da detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

3.1- Senetsiz Alacakların Değerlemesi

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler nedeni ne olursa olsun tahakkuk eden senetsiz alacaklarını Vergi Usul Kanunu'nun 281. maddesi hükmüne göre mukayyet değerleriyle değerleyeceklerdir. Mevduat veya kredi sözleşmelerine müstenit alacaklar ise değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınacaktır. Dolayısıyla alacak işletme kaynaklarının başkalarına kullanılması sonucu ortaya çıkmış ise (Örneğin işletmenin vadeli mevduat hesabı veya kredi sözleşmesine ilişkin bir alacağı varsa) Vergi Usul Kanunu'nun 281. madde hükmü gereği, söz konusu alacağın değerlendirme gününe kadar oluşan nemasının (faiz, kar payı vs.) da hesaplanarak işletme defterine gelir olarak kaydedilmesi gerekmektedir. Söz konusu husus dikkate alınmayarak emsaline göre düşük tutarda veya hiçbir neması olmadan işletme kaynaklarının başkalarına kullanılması durumunda (iktisadi ve teknik icaplara uymayan bir durum söz konusudur), iktisadi ve teknik icaplara uymayan bu durumun örtülü kazanç dağıtımı olarak değerlendirilebileceği hususu unutulmamalıdır.

3.2- Senetli Alacakların Değerlemesi

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler, senetli alacaklarını da mukayyet değer ile değerleyeceklerdir. Diğer taraftan, Vergi Usul Kanunu'nun 281. maddesinin ikinci fıkrasında, vadesi gelmemiş olan senede bağlı alacakların değerlendirme gününün kıymetine irca olunabileceği hüküm altına alınmıştır. Reeskont olarak ifade edilen söz konusu işlem ile mükellefler vadesi henüz gelmemiş alacak senetlerini değerlendirme gününde taşıdığı değerlerine indirgeyebilecek; böylece dönem karının azalması sonucu vergisel bir avantaj elde edeceklerdir. Bununla birlikte; Vergi Usul Kanunu'nun 281. maddesi irdelendiğinde, Kanun koyucunun reeskont işleminde sıkı sıkıya şikle bağlılık esasını benimsediği anlaşılmaktadır. Kanun koyucunun reeskont işleminde şikle bağlılık esasını benimsemesi ise işletme hesabı defteri tutan mükelleflerin söz konusu vergisel avantajdan yararlanmalarına engel olmaktadır. Şöyle ki; alacak senetlerinin reeskontu neticesinde hesaplanan ve kazançtan indirilecek meblağ gerçek anlamda bir gider olmayıp söz konusu döneme has fiktif (geçici) bir giderdir. Fiktif giderler ise ancak Vergi Usul Kanunu'nun 283. maddesinde yer alan aktif geçici hesaplarda izlenebilmektedirler. Ancak işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin defter ve kayıt düzenleri, Vergi Usul Kanunu'nun 283. maddesinde yer alan aktif geçici hesapları açmasına imkan vermemektedir. İşletme defterinin

yapısının alacak senetlerini ve bu senetlerin reeskontunun takibine imkan vermeyecek derecede basit olması ve reeskont işleminde sıkı sıkıya şekle bağlılık esasının gereklerini yerine getirememesi, işletme defteri tutan mükelleflerin ifade edilen vergisel avantajdan yararlanmalarına engel olmaktadır.

3.3- Yabancı Para Cinsinden Alacakların Değerlemesi

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler yabancı para cinsinden alacaklarını Vergi Usul Kanunu'nun 280. maddesi hükmüne göre borsa rayici ile değerleyeceklerdir. Kanunda geçen borsa rayici kavramı esasında borsası olan varlıklar için kullanılmakta olan bir terimdir. Ancak ülkemizde henüz yabancı paralara ilişkin kurulu bir borsa olmadığı için hiçbir yabancı para borsa rayici ile değerlendirilmemektedir.⁴ Bu nedenle işletme hesabı esasına göre defter tutanlar yabancı para cinsinden alacaklarını Maliye Bakanlığınca belirlenen kurlar üzerinden değerleyeceklerdir. Maliye Bakanlığı günlük kurların tespit yetkisini T.C. Merkez Bankasına bıraktığı için değerlemede T.C. Merkez Bankasının yayımladığı kurlar dikkate alınacaktır.⁵ Buna göre işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler işlemin yapıldığı günkü döviz alış kuru üzerinden gelir kaydettiği işleme ilişkin olarak değerlendirme günü itibarıyla ortaya çıkan lehe kur farklarını gelir olarak kaydetmeli, aleyhe çıkan kur farklarını ise gider olarak dikkate almalıdır. Diğer taraftan bedelin döviz cinsinden veya dövize endekslenerek ifade edildiği işlem bir mal teslimi ve/veya hizmet ifası ise; bedelin kısmen veya tamamen vergiyi doğuran olayın vuku bulduğu tarihten sonra tahsil edilmesi halinde, işletme esasına göre defter tutan mükellef lehine ortaya çıkan kur farkı esas itibarıyla vade farkı mahiyetindedir. Bu nedenle söz konusu kur farkının, Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 24/c madde hükmü gereği matrahın bir unsuru olarak vergilendirilmesi gerekmektedir. Buna göre, teslim veya hizmetin yapıldığı tarih ile bedelin tahsil edildiği tarih arasında ortaya çıkan lehte kur farkına ilişkin düzenlenecek faturada, teslim veya hizmetin yapıldığı tarihte bu işlemler için geçerli olan oran uygulanmak suretiyle KDV hesaplanacaktır. Kur farkı nedeniyle düzenlenen bu fatura *işletme* hesabı defterinin gelir tarafına "Hesaplanan KDV" olarak kaydedilecektir.

3.4- Şüpheli Ticari Alacakların Değerlemesi

Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde; ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla dava ve icra safhasındaki alacaklar ile yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların şüpheli alacak sayılacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu kanun hükmüne göre bu tür alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değeri ile pasifte karşılık ayrılabilir. Şüpheli ticari alacak düzenlemesinden ticari ve zirai kazanç sağlayan mükelleflerin tamamı yararlanabilecek gibi görünse de; işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler, ticari ve/veya zirai kazanç elde etseler dahi bu müesseseden yararlanamayacaktır. Şöyle ki; mükellefler tarafından

⁴ Nurullah Şahin, Yabancı Paraların Türk Parasına Çevrilmesinde Kullanılacak Döviz Kuru, Vergi Sorunları, Eylül 2013 Sayı:300

⁵ İfade edilen husus 404 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde şu şekilde açıklanmıştır; "130 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile 217 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde belirtildiği üzere değerlendirme günü itibarıyla Bakanlığımızca kur ilan edilmediği durumlarda T.C. Merkez Bankasınca ilan edilen kurların esas alınması gerekmektedir. Bu şekilde yapılacak değerlemelerde efektif cinsinden yabancı paralar için efektif alış kurunun (bulunmaması halinde döviz alış kurunun), döviz cinsinden yabancı paralar içinse döviz alış kurunun uygulanacağı tabiidir."

Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesi hükmü gereği tespit edilen şüpheli alacaklar, değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılmak suretiyle sonuç hesaplarına yansıtılabilecektir. Bununla birlikte kanun hükmünün şart koştuğu pasifte karşılık ayırma işlemi, basit yapısı nedeniyle işletme defterinde yapılamamaktadır. Dolayısıyla işletme hesabı esasında defter tutan mükellefler, şüpheli hale gelmiş alacaklarını bu aşamada sonuç hesapları ile ilişkilendiremeyeceklerdir. Söz konusu husus göz önüne alındığında kanun koyucunun şüpheli alacak müessesesini bilanço esasına göre defter tutan mükellefler için düzenlediği sonucuna ulaşılmaktadır.

3.5- Değersiz Alacakların Değerlemesi

Vergi Usul Kanunu'nun 322. maddesi hükmüne göre kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar değersiz alacak olarak dikkate alınacaktır. Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybedecekler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilecektir. İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler de işletmeleri ile ilgili olmak koşuluyla, kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklarını, gider kaydetmek suretiyle yok edeceklerdir. Sadece işletmeleri ile ilgili değersiz alacakları gider olarak yazabildikleri için hatır senedi veya işletme ile ilgili olmayan işlemlerinden doğan alacakların değersiz alacak olarak dikkate alınması mümkün değildir. Diğer taraftan işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline imkan kalmamış alacaklarını gider olarak yazabilmeleri için; söz konusu alacağın doğumuna sebep olan işlemin gelir olarak işletme defterine kaydedilmiş olması gerekmektedir. Kanun hükmünde geçen "kazai hüküm"den, alacağın tahsili amacıyla bütün kanuni yolların tüketilmesine rağmen tahsilatın yapılamaması ve mahkemece bu konuda karar verilmesinin anlaşılması gerekmektedir. Kanun hükmünde yer alan bir diğer ifade olan kanaat verici vesikalarla ilgili olarak verilen Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 02.11.2009 tarih ve B.07.1.GİB.0.01.29/2978-322-68 sayılı özelgesinde aşağıda yer alan vesikaların kanaat verici vesika olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir:

- Borçlunun herhangi bir mal varlığı bırakmadan ölümü veya Medeni Kanunun 31 ve izleyen maddelerine göre mahkemelerce borçlu hakkında verilen gaiplik kararı ve mirasçılardan da mirası reddettiklerine dair sulh hukuk mahkemelerince verilmiş bulunan mirası red kararı,
- Borçlu aleyhine alacaklı tarafından açılan davayı borçlunun kazandığına dair mahkeme kararı,
- Mahkeme huzurunda alacaktan vazgeçildiğine ilişkin olarak düzenlenmiş belgeler,
- Alacaktan vazgeçildiğine dair konkordato anlaşması,⁶
- Borçlunun dolandırıcılıktan mahkum olması ve herhangi bir malvarlığı bulunmadığını belgeleyen resmi evrak,
- Borçlunun adresinin saptanamaması nedeniyle icra takibat dosyasının kaldırıldığını ve yasal süresi içerisinde yenileme talebinde de bulunulmadığını gösteren icra memurluğu yazısı,
- Gerek doğuşu gerekse vazgeçilmesi bakımından belli ve inandırıcı sebepleri olmak şartıyla alacaktan vazgeçildiğini gösteren anlaşmalar, (Alacaklının tek taraflı irade beyanı ile alınmasından vazgeçilen alacakların, değersiz alacak olarak zarar kaydı mümkün değildir.)

⁶ Dn. 4. D.'nin, 21.10.1985 tarih ve E. 1982/6564, K. 1986/ 2643 sayılı Kararı: "Konkordato dolayısıyla ibra edilen alacak, değersiz alacak kabul edilebilir."

- Ticaret mahkemesince borçlu hakkında verilmiş ve ilgili masa tarafından tasfiyeye tabi tutulmuş bulunan iflas kararına ilişkin belgeler.

Diğer taraftan aciz vesikası kanaat verici vesika olarak değerlendirmemektedir. Aciz vesikası, alacağın ortadan kalktığına değil; borçlunun ödeme gücü olmadığını gösteren bir belgedir. Aciz vesikasına bağlanmış alacaklarda borçlunun ödeme gücü doğduğunda, alacaklının borçlu hakkında tekrar takibe geçerek alacağını tahsil yönüne gitme imkanı vardır. Bu nedenle, bir alacağın, aciz vesikasına dayanarak değersiz alacak olarak kabulüne ve sonuç olarak doğrudan zarar yazılmasına olanak bulunmamaktadır. Danıştay 4. Dairesinin 10.01.1984 tarih ve Esas 1985/8216, Karar 1984/98 sayılı Kararı da yapılan açıklamalara paralel açıklamaları içermektedir.

Vergi Usul Kanunu'nun 322. maddesinde yer alan değersiz alacak müessesesi Vergi Usul Kanunu'nun "Alacaklarda ve Sermayede Amortisman" başlıklı ikinci bölümünde düzenlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında kanun koyucu bu müesseseyi bir amortisman uygulaması olarak görmektedir. Diğer taraftan amortisman uygulamasına ilişkin olarak aynı kanunun 320. maddesinin üçüncü fıkrasında her yılın amortismanının ancak o yıla ait değerlemede nazara alınabileceği belirtilmiştir. Söz konusu hüküm dikkate alındığında işletme esasına göre defter tutan işletmenin değersiz hale gelen alacaklarını alacağın değersiz hale geldiği yıl itibariyle gider yazması gerekmektedir. İlgili yılda gider yazılman değersiz alacağın izleyen yıllarda gider yazılması mümkün bulunmamaktadır.

3.6- Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi

Değersiz hale gelen bir alacağı, alacaklı zarar yazarken, alacağın borçlusunun da ödemekten kurtulduğu borcu kâr olarak kaydetmesi gerekir. Değersiz alacaklar için yapılan düzenlemenin simetriği olarak kabul edilmesi mümkün olan vazgeçilen alacaklara ilişkin düzenleme VUK'nun 324. maddesinde yer almaktadır.⁷ Anılan madde "Konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararlar itfa edilmediği takdirde kâr hesabına naklonulur." hükümlerini içermektedir.

Her ne kadar Vergi Usul Kanunu'nun 324. maddesi vazgeçilen alacaklar başlığını taşısa da; bahsedilen düzenleme alacaklılar için değil, borçlular için düzenlenmiştir. Söz konusu kanun hükmüne göre alacaklı ve borçlu arasındaki borç ilişkisinden doğan alacağın tamamı veya bir kısmından konkordato sözleşmesiyle veya karşılıklı rızayla anlaşma sağlanarak vazgeçilmesi durumunda, borçlu tarafından vazgeçilen alacak miktarını gider yazma imkanı getirilmiştir. Buna göre alacaklı ve borçlunun serbest irade beyanlarına uygun bir anlaşmaya vardıkları (konkordato ve sulh yolu) dönemde vazgeçilen alacak için borçlu tarafından, bilançonun pasifinde karşılık ayrılmalıdır. Söz konusu karşılığın ayrıldığı yılın sonundan itibaren üç yıl boyunca pasifte ayrılan karşılık zararlar itfa edilebilecektir. Üç yıl içinde zararlar itfa edilmeyen karşılık kısmı üçüncü yılın karına, dolayısıyla da vergi matrahına dahil edilecektir.

İfade edilen düzenlemeden yararlanabilmesi için, borçlunun defterinde özel bir karşılık ayrılması gerekmektedir. Vazgeçilen alacağın borçlusu böylece ayrılan karşılığı sonuç hesaplarına yansıtılabilecektir. Diğer taraftan işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin tuttukları defterde özel bir karşılık hesabı açmaları mümkün değildir. Dolayısıyla işletme hesabı esasında defter tutan mükellefler,

⁷ Noyan Alper Ünal "Değersiz Alacaklar Ve Vazgeçilen Alacaklar" E-Yaklaşım / Mart 2012 / Sayı: 231

alacaklıları tarafından vazgeçilen borçlarını sonuç hesapları ile ilişkilendiremeyeceklerdir. Bu nedenle işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin Vergi Usul Kanunu'nun 324. maddesinde düzenlenen vazgeçilen alacak müessesinden yararlanmaları mümkün değildir.

4- SONUÇ

Vergi kanunlarında yer alan değerlemeye ilişkin bazı düzenlemeler, dönem sonu işlemlerinin yapılması sırasında mükelleflere, dönem kazancını azaltıcı bir takım vergisel haklardan yararlanma ve tercihlerde bulunma olanağı sağlamaktadır. Mükelleflerin ifade edilen vergisel avantajlardan yararlanabilmesi için, ilgili düzenlemedeki şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Ancak işletme hesabı esasına göre tutulan defterlerde bu şartların yerine getirilmesi mümkün bulunmamaktadır. İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler tahakkuk eden vadesiz alacaklarını ve değersiz hale gelen alacaklarını değerlendirme imkanına sahipken; tuttukları defterlerin yapısından dolayı reeskont, şüpheli ticari alacak ve vazgeçilen alacak uygulamalarından yararlanamamaktadır.

KAYNAKÇA

- 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu ,193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu,3065 Sayılı KDV Kanunu 404 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, 130 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, 217 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği
- Beyanname Düzenleme Rehberi,Vergi Müfettişleri Derneği,2014
- DEĞER, N. "Açıklamalı ve Uygulamalı Katma Değer Vergisi Kanunu" Yaklaşım Yayıncılık,2011
- Dn. 4. D.'nin, 21.10.1985 tarih ve E. 1982/6564, K. 1986/ 2643 sayılı Kararı
- Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 02.11.2009 tarih ve B.07.1.GİB.0.01.29/2978-322-68 sayılı özelgesi
- KIZILOĞLU, Ş. "Vergi Usul Kanunu Ve Uygulaması", Savaş Yayınları, Feryal Matbaacılık, Ankara, 1989
- Noyan Alper Ünal "Değersiz Alacaklar Ve Vazgeçilen Alacaklar" E-Yaklaşım / Mart 2012 / Sayı: 231
- ÖZYER, M. A. "Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması". İstanbul,2008.
- ŞAHİN, N. "Yabancı Paraların Türk Parasına Çevrilmesinde Kullanılacak Döviz Kuru",Vergi Sorunları,Eylül 2013 Sayı:300